

Schrijven om te overleven: Zelfonderzoek van Tip Marugg

Eva Abraham

In het literaire werk van Tip Marugg staat zijn sterk ambivalente relatie met het eiland Curaçao centraal. Alcoholisme en de dood zijn belangrijke thema's. De romans hebben kenmerken van Caraïbische literatuur geschreven door blanken. Marugg schrijft om zijn pijn te verlichten, in zijn eigen woorden "om te overleven."

[Marugg, Curaçao, Caraïbisch, literatuur, roman, blanke, vervreemding, alcoholisme, dood]

Tip Marugg (Curaçao 1923), zoon van een Europese vader en een blanke Curaçaose moeder, voelt zich niet thuis op het kleine Curaçao. Maar hij kan nergens anders leven. Dat gegeven levert de nodige spanningen op die zijn weergegeven in poëzie¹ en drie prachtige romans, *Weekendpelgrimage*, *In de straten van Tepalka*, en *De morgen loeit weer aan*.² Ze vormen een hechte eenheid, met dezelfde protagonist in verschillende fasen van zijn leven en zijn in maart van dit jaar bij de Bezige Bij in één bundel herdrukt. Alcoholisme en de dood zijn in al het werk centrale thema's, symptomen van de problematische relatie van de hoofdpersoon met zijn omgeving. Hij is een uiterst sensitive man, die scherp observeert en intens, vaak heel fysiek, reageert op mensen en situaties. Hij lijdt aan Curaçao, dat hij verafschuwt en waar hij intens veel van houdt. Zijn dromen, angsten, en verlangens hangen samen met zijn positie als blanke op een "negereiland". De vertwijfeling die wordt toegeschreven aan het leven tussen twee werelden, kenmerkend voor het werk van blanke Caraïbische schrijvers, is hier uitzonderlijk sterk aanwezig. Marugg, een vreemdeling zoals beschreven door Simmel, schrijft om z'n pijn te verlichten, in zijn eigen woorden: "om te overleven." Aan de hand van de romans geef ik enig inzicht in de worsteling van de held met zijn eiland.

Het eiland Curaçao

Over de kleinschalige Curaçaose samenleving schrijft Marugg: "Op dit eiland weet iedereen alles van iedereen" (*Weekendpelgrimage*: 65) en "Welk mens heeft ... rust op dit eiland waar iedereen iedereen kent" (101). De ik-verteller brengt zijn problemen direct in verband met zijn woonplaats, want "Dit is mijn eiland, maar het is mij te vreemd. Ik hoor er niet thuis" (110), en "Mijn drang naar zelfvernietiging is niet alleen

onafscheidelijk verbonden met mijn diepste wezen, maar gaat ook innig samen met de plaats waar ik woon, de plaats waar ik ben opgegroeid” (128).

Weekendpelgrimage is een boek over de relatie van de hoofdpersoon tot het eiland Curaçao, een klacht over het thuisloos zijn (“Wat doet mij apart staan?” 112). Het zit ook vol nostalgie en een intens verlangen naar vroeger, het geluk en de onschuld van de kinderjaren en het eiland zoals het was vóór de industrialisering. De antiheld is niet alleen gepreoccupeerd met zijn eigen dood, hij ervaart ook de vele veranderingen in de hem vertrouwde samenleving en het machtsverlies van de blanke protestantse groep waarvan hij deel uitmaakt.

Vroeger, voor de snelle en radicale industrialisering van het eiland, was de samenleving beter, de mensen waren nog zichzelf, hun cultuur was authentiek. Sinds de vestiging van de Shell-raffinaderij zijn de mensen veranderd, net als het landschap. Putten zijn drooggevallen omdat het grondwater is weggepompt, het zand van de stranden is weggehaald om in de stad als bouw materiaal te dienen, oude bomen zijn gekapt. De vroeger zo trotse landhuizen (een landhuis speelt een belangrijke rol in Maruggs jeugdherinneringen, EA) zijn “verminkte bezienswaardigheden” geworden. In *Weekendpelgrimage* wordt een stereotype vertegenwoordiger van de Blanke Protestanten³ opgevoerd die verklaart nooit meer een voet te zullen zetten in de vroeger zo exclusieve blanke club, waar nu negers whiskysoda drinken. De hoofdpersoon heeft een droom die keer op keer terug komt en die een naam draagt: Het Verloren Eiland.

Het verloren eiland is gedroomd, het heeft nooit bestaan. Want ook voor de industrialisering was Curaçao bepaald geen ideale samenleving. Van gelijkheid was geen sprake. Hoetink (1958) noemt het ‘oude’ Curaçao zelfs kastechtig. Nergens in het Caraïbisch gebied werd zo laat de slavernij afgeschaft als hier (1863) en toen Tip Marugg twintig jaar was en voor militaire dienst werd opgeroepen⁴ waren er mogelijk nog bejaarden in leven die als slaaf waren geboren. De verhalen van ouders, grootouders en overgrootouders over die periode moeten in elk geval nog springlevend zijn geweest. Het begin van de twintigste eeuw werd gekenmerkt door armoede. “De ellende ... bedreigt deze kolonie met haar ontvleesde handen en allerzwartst is het vooruitzicht ...” schreef het socialistisch Tweede Kamerlid Van Kol in 1901. Door gebrek aan werkgelegenheid trokken Curaçaose mannen naar Cuba om er suikerriet te kappen.

De hogere strata van ‘blanke protestanten’ vertegenwoordigden de Nederlandse autoriteit in de kolonie. Uit deze groep kwamen de gezaghebbende ambtenaren voort en bovendien was het de groep van plantage-eigenaren. Maar door een weinig vruchtbare bodem en zeer onregelmatige regenval was het met de landbouw nooit wat geworden. Zo waren de plantages met de trotse landhuizen een kostbaar statussymbool in plaats van een bron van inkomsten. Maar in de perceptie van de verteller is het oude Curaçao waarin hij opgroeide echt, het nieuwe ziek en ten dode opgeschreven.

Hoetink (1958) spreekt over “het luiden van de doodsklok van de blanke patriarchale samenleving,” het milieu van Maruggs eenzame held, als gevolg van de vestiging van Shell. Het is ironisch dat de auteur tot aan de pensioengerechtigde leeftijd voor de Shell werkte! Hij trad er in 1947 in dienst en maakte deel uit van de redactie van het personeelsblad *De Passaat*.⁵ Oude jaargangen van *De Passaat* geven enig zicht

op de voormalige Curaçaose Shell-gemeenschap, een dwanggemeenschap, zonder ruimte en zonder privacy, waarbinnen een ieder zijn plaats diende te kennen in de hiërarchie van rang, stand, ras en etniciteit. Shell voerde een krachtig beschavings-offensief. In een nummer van 1950 wijst de redactie op het “ontegenzeggelijk groot belang” van de Koninklijke Shell voor het welzijn van de Curaçaose bevolking. Niet alleen door “het opleveren van inkomsten voor de schatkist” maar ook door het bevorderen van “woningbouw, opvoeding, ontspanning, sport, hygiëne, etc.” Tevreden wordt vastgesteld dat ook de invloed van het bedrijf op het personeel van “niet te miskennen waarde is, waardoor dit laatste methodischer en meer gedisciplineerd gaat werken, ..., en een geprononceerden, intellectueelen vooruitgang boekt.” De ‘ik’ uit *Weekendpelgrimage* refereert aan het werk van de auteur, het dwangmatige oppoetsen van de glasplaat op zijn bureau, het geroddel en de melige grappen van de collega’s. “Waarom heb ik dit idioot beroep gekozen? ... Omdat de journalist het niet altijd zo nauw neemt met de waarheid?”

Troost in de natuur

Wie het met de mensen om zich heen niet meer kan vinden vindt soms troost in de natuur. Na een confrontatie met een eeuwenoude indjuboorn, die alles weet en een onzichtbare macht heeft, de boom die spreekt tot hen die hem kunnen verstaan, wordt het eiland en daarmee het eigen ik geaccepteerd (*Weekendpelgrimage*: 165).

In al het werk is de natuur zeer aanwezig. Maar de betekenis ervan wordt steeds belangrijker en de relatie met dieren, vooral vogels en insecten, verandert. In *Weekendpelgrimage* is die vooral een subject-objectrelatie. Het zijn de mensen die denken, handelen en voelen en dieren zijn daarbij objecten die worden verzameld, gedood of gespaard, ze zijn er om iets mee te doen of ze geven aanleiding tot bepaalde emoties. De verteller legt uit hoe daarentegen de zwarte bevolking op het platteland vroeger de door dieren aangekondigde goede en kwade voortekenen heel serieus nam. Naast de van generatie op generatie overgedragen verhalen van de spin Ananzi, die iedereen te slim af is, was er de angst voor het onheil dat sommige dieren konden aanrichten. Zo was er de zwartgrauwe vogel die gespecialiseerd was in het ontvoeren van zuigelingen op de achtste dag na hun geboorte en de doodsvlinder wiens bezoek aan een huis aankondigde dat er daar iemand zou sterven.

Aan het einde van *Weekendpelgrimage* staat het beeld van de blauduifi (een kleine op Curaçao veel voorkomende duif, EA) voor hoop en voor het leven zelf. “Ik denk aan de blau-duifi: hij heeft sterke vleugels en is vrij om weg te vliegen. Maar waar hij ook heen vliegt, tot zijn dood toe draagt hij het merk met zich mee: Een zwarte kring om zijn hals. En hij blijft. Hij blijft en bouwt en bemint en brengt jongen voort” (174). Dat beeld van de aanvaarding van het leven, voor dieren vanzelfsprekend, is onderwerp van gesprekken met Conchita in *In de straten van Tepalka*. In dat boek worden twee mensen geïntroduceerd die een heel speciale relatie met dieren hebben. Er is de vader van een verloofde, een man met een passie voor insecten, vooral de geleedpotigen. Hij verzamelt, ontleedt en categoriseert. Deze man wordt voorgesteld als het prototype van de moderne westerse natuurwetenschapper, die een mechanistische houding heeft ten

aanzien van de natuur, erop gericht is om haar te beheersen en te exploiteren. Tegenpool van deze ‘administrateur van insecten’ is El Indio, een ‘stomme’ Indiaan. Deze verworpene in de samenleving staat in een beschouwende relatie tot de natuur, bekijkt die met respect, als zinvol in zichzelf, niet alleen in dienst van de mens, en gelooft dat er een goddelijke levenskracht in huist. In *De morgen loeit weer aan* neemt de natuur een nog belangrijker plaats in dan in de twee eerdere boeken. Er worden minder mensen in beschreven. Hun plaats is ingenomen door dieren, planten en het landschap. De prachtige beschrijvingen daarvan zijn scherpe observaties maar hebben daarbij de extra dimensie van het toverachtige, het geheime, er is veel meer dan wat de mens kan waarnemen. De schrijver beseft het eigene en autonome van dieren, benadrukt dat ze eigenschappen bezitten waarvan een mens slechts kan dromen. Vogels en insecten kunnen vliegen en hebben uiterst verfijnde zintuigen. De verteller stelt dat uilen honderd maal scherper kunnen zien dan mensen en dat hun gehoor zo sensitief is dat zij “ook in de diepste duisternis regelrecht aanvliegen op hun prooi...” Er is de wonderlijke gevangene, die zich van de andere bajesklanten afzijdig houdt, elk contact met lotgenoten mijdt. Zijn grijze ogen hebben “de uitdruktingsloosheid van een blinde” maar in de open lucht, waar hij is tewerk gesteld, heeft hij het vermogen om allerlei facetten van de natuur waar te nemen die voor anderen verborgen blijven. Als de ik-figuur, zittend op het dek van een schip, een vogel ontmoet die hem nieuwsgierig bekijkt en die er ‘oeroud’ uitziet vindt er een bijzondere vorm van communicatie plaats. Hij heeft dan een licht gevoel van blijheid en dankbaarheid en valt in slaap zoals hij dat als kind deed. De natuur symboliseert zuiverheid en leven.

Drank en de dood

“Drank de grote heemeester; de bedrieglijke kwakzalver” (*De morgen loeit weer aan*: 52). In een interview met Hans Vaders (1979) zei Marugg: “Alcohol is de overtreffende trap van alles. Als er geen alcohol zou bestaan was het leven niet meer leefbaar. ... Wanneer ik mijzelf wil zijn, wanneer ik compleet wil zijn, is drinken één van de onderdelen van mijn mens zijn.”

Net als de auteur, is zijn protagonist alcoholist en gepreoccupeerd met de dood. “Als ik drink, veel drink, zie ik de dingen scherper. ... scherper in mijn hoofd, in mijn hart” (*Weekendpelgrimage*: 109). “Onder invloed van drank kan ik bij tijden met kinderogen naar een dier, plant of steen kijken en ineens de dingen nieuw zien en beneveld hopen op een wonderbaarlijke redding ...” (*De morgen loeit weer aan*: 52). Na een in dronkenschap eindigende tocht van bar tot bar, de routine van elke zaterdagavond, rijdt de held van *Weekendpelgrimage* over het eiland. Het giet van de regen, hij raakt van de weg af en komt in een kuil terecht. In de gevangenis/schuilplaats van zijn auto, die hij pas uren later weer kan starten, weegt hij drie mogelijkheden tegen elkaar af: emigratie naar Canada, waarvoor hij het ticket en de nodige papieren bij zich heeft, zelfmoord, reeds zorgvuldig voorbereid, of terug naar huis, naar een leven dat hij ervaart als een eindeloos herhalen van zinloze handelingen.

Zijn speciale relatie met de dood blijkt onder meer uit zijn ontmoeting met Chandi, de doodgraver: “Dan voel ik de reuk die Chandi met zich meedraagt. In de zware alcohol-

lucht die van zijn kant van de tafel naar mij toe komt, in die warme, zware uitwaseming ontdek ik wat ik zoek en neem ik, misschien een beetje bang, maar toch blij, de ijle kilheid van de dood waar, en haal diep adem. Chandi zelf lijkt mij op dit ogenblik heel dichtbij en toch oneindig ver” (*Weekendpelgrimage*: 65-66). “Op een gegeven moment staat Chandi haastig op om te verdwijnen. Wanneer hij langs mijn stoel passeert, raak ik zijn mouw aan met mijn linkerhand, de hand van het hart. Vanavond zal alles vlot verlopen” (67).

In het al genoemde interview stelt Marugg dat het leven een “lugubere grap” is. Immers, wie wordt geboren moet sterven. “Wat kan je nog van een ter dood veroordeelde verwachten?... Ik geloof dat iedereen die nadenkt over het leven met de gedachte aan zelfmoord speelt.”

Droom en werkelijkheid

De romans zijn sterk autobiografisch en wie de Curaçaose samenleving kent, zal die in de boeken overal terug vinden. Maar van realisme is geen sprake. Immers, de protagonist beschrijft zichzelf als een “wazige dromer”, als iemand die “het niet zo nauw neemt met de waarheid” en die alles “verzint”. Er is geen poging tot objectiviteit, want er wordt verteld vanuit het perspectief van de iemand, die nauwelijks onderscheid maakt tussen fantasie, droom en werkelijkheid. Bovendien is hij in het eerste boek dronken en in het tweede onder de invloed van zware medicijnen. Het einde van de laatste roman lijkt een visioen te zijn.

Wat is werkelijkheid en wat is droom? Het juryrapport van de AKO-literatuurprijs van 1988 looft de ‘droomscherpe beelden’ waarin in *De morgen loeit weer aan* reële en gehallucineerde gebeurtenissen verteld worden. De held van *In de straten van Tepalka* ligt in het ziekenhuis en kan zich nauwelijks bewegen, maar hij loopt ook door de stad, bezoekt Conchita en maakt met El Indio tochten langs de rivier. Is hij echt uit het ziekenhuis van Tepalka ontsnapt of was er slechts sprake van dromen, fantasie, obsessies, hallucinaties? Het perspectief wisselt steeds. De wereld van Marugg-held is een verzonden wereld. Want is niet alles waan? Hij schrijft een zoon van China (101) te zijn, die zich met amuletten, wierook en vuurwerk (103) beschermt tegen boze geesten. Maar later ontkent hij dat. Wat is echt? “Een ding was waarachtig: mijn liefde voor haar, de schoonste vrouw die ik ooit heb verzonden” (*In de straten van Tepalka*: (131-32) en “Als Tokio, Oslo en Johannesburg in werkelijkheid bestaan, is het in een van deze plaatsen nu misschien middernacht” (100).

Tijd en ruimtebehandeling zijn schitterend. In de drie romans bevindt de held zich ’s nachts (dat is voor Marugg, dichter van *Afschuw van Licht*, vanzelfsprekend) in een kleine besloten ruimte; een auto, een ziekenhuisbed, de veranda van zijn huis. Maar hij beleeft tal van andere ruimten en laat in een kort tijdsbestek fragmenten uit zijn leven aan zich voorbij trekken. In de drie romans speelt een belangrijk deel van het verhaal zich af in een fractie van een seconde. Chronologie ontbreekt, flashbacks geven zicht op herinneringen en dromen uit kindertijd en jeugd, tegenwoordige en verleden tijd wisselen elkaar voortdurend af. Oversteegen (1991: 328) suggereert zelfs om het woord verhaal hier tussen aanhalingstekens te zetten, want er is geen sprake van één

verhaal, “Het is eerder een volgen van zwerfende gedachten, van heden naar verleden en weer terug, en zo verder, een manier van piekeren en peinzen.”

Weg van de samenleving

Weekendpelgrimage eindigt met een sprankje hoop. De protagonist overleeft en hij keert terug. In *In de straten van Tepalka* ontbreekt de hoop. Marugg stelt in een interview met Rudi Wester dat dit boek, zijn tweede roman, hem het liefst is. Vrolijk is het niet. Een kleine ziekenhuiskamer met een smal ijzeren bed op hoge poten en een kruisbeeld aan de muur, vormt het decor voor pijn, wanhoop en fysieke vernedering.

De protagonist ligt in het ziekenhuis van Tepalka, een stervende stad op het Zuid-Amerikaanse continent, “omgeven door eeuwenoude bomen die in hun ondoordringelijk groen het geheim bewaren van een vergaan koninkrijk, waaruit niemand zal wederkeren” (123). Hij lijdt aan een groot verdriet over zijn onvervulde, niet geleefde leven, het tevergeefs wachten op morgen: “Morgen is nooit gekomen. Wanneer zul je leven als je nu niet leeft? De vraag is niet langer een vraag, maar een mededeling geworden die je jezelf doet: Wanneer zul je leven, als je nu niet leeft. Het vraagteken is weggevallen” (16).

Zijn lichaam is slachtoffer van medische ingrepen. “Het geestelijk lijden was niet voldoende. Nu lig je op je rechterzij in een hospitaalbed en weet dat thans, op de koop toe, ook je lichaam niet meer vrij is, maar dat omstandigheden waar je geen macht over hebt om je bestaan cirkelen en dat je volledig ingesloten bent, verslagen en onmachtig...” (17). Toch weet hij uit zijn bed te komen en een verboden kamer vol medicamenten en instrumenten binnen te dringen. Daar wil hij een revolutie beginnen waaruit een utopische gemeenschap zal ontstaan. Om het therapeutisch netwerk te ontrafelen, alle “ziekte-gevangenen” te bevrijden en hen terug te voeren naar “een nieuw begin, naar een oud, vergeten begin” moet alles in het verboden vertrek kort en klein worden geslagen. “Het bagno van Aesculaap moet vallen. ... Wanneer alles aan diggelen ligt, zal ik deze vervloekte kamer verlaten ... Dan zal ik door de gang lopen, gesterkt en weer mens omdat de gesteriliseerde hypnose is verbroken ... Alle zieken zullen opstaan van hun smalle bedden en mij volgen. De bleke Noor zal voorop lopen en zwaaien met de Boliviaanse vlag. De stoet zal het ziekenhuis verlaten en door de straten van Tepalka trekken. ... In de nieuwe gemeenschap zullen de geamputeerden, de kreupelen en de eenogigen uit hun isolement verlost zijn. De Noor met zijn hersentumor, de Neger met zijn gezwollen ballen en de Chinees wiens longen in rook zijn opgegaan, zullen hand in hand lopen en hun oude wereld vergeten...” (43-44). Maar al deze verzonnen daadkracht wordt direct gevolgd door “Het zweet parelt op mijn voorhoofd. Ik zal maar geen revolutie beginnen vannacht. Waarom zou ik? Al mijn plannen worden toch belachelijk wanneer zij ten uitvoer worden gebracht. Trouwens, ik ben al moe vóór ik begin” (45).

Er komt geen revolutie, de samenleving wordt afgeschreven. Er zijn minder herinneringen aan contacten met mensen en ze lijken oppervlakkiger. De contacten met andere randfiguren zijn niet gebaseerd op vriendschap. Ze zijn lotgenoten. “Wat ons bond was niet vriendschap, maar de ziekelijke aantrekkingskracht of misschien weer-

zin die mensen met enigszins gelijke problemen naar elkaar toe drijft” (117). De hoofdpersoon is alleen. Er wordt een alter ego gecreëerd, die als object van observatie en als gesprekspartner dient en er is een terugtrekken op het eigen lichaam en de lichamelijke functies. Hij observeert een hem vreemd religieus ritueel rond zijn sterfbed. Zelfs op school stond hij al apart, een protestants kind op een rooms-katholieke school.

Wraak

In *De morgen loeit weer aan* leeft de ouder geworden Marugg-man teruggetrokken op het afgelegen westelijk platteland van Curaçao. De Curaçaose samenleving lijkt ver weg en nauwelijks van belang. De tegenstelling tussen de westerse en de Curaçaose cultuur speelt geen rol meer. Vanaf de stoep van zijn huis observeert de man de omringende natuur en zijn observatie is soms zo intens dat die tot communicatie wordt. Hij vraagt zich af wat de betekenis is van een gebeurtenis waarvan hij een paar keer getuige is geweest. Verdekt opgesteld op de Grote Berg heeft hij gezien hoe bij de allereerste tekenen van de dageraad⁶ een vlucht parkieten krijgend opstijgt en met hoge snelheid recht op een bergwand aanvliegt. Op het allerlaatste moment zwenkt de groep af en zet de tocht voort in oostelijke richting, “de nieuwe zon tegemoet” (21). Maar enkele vogels kunnen (of willen?) die razendsnelle manoeuvre niet uitvoeren en vliegen tegen de rotswand aan. “Op de plek waar ze te pletter sloegen zag ik een kleine wolk van veertjes glinsteren in de zon, als het lichtgevend groen van een ontploffend stuk feestvuurwerk” (36). Voor dit verschijnsel bestaan wellicht meerdere verklaringen maar die waar de protagonist de voorkeur aan geeft is dat het hier gaat om oudere vogels die de paringsdaad niet meer kunnen verrichten en daarom zelfmoord plegen. *De Morgen loeit weer aan* (“en is niet te vertrouwen” 143) eindigt met een andere zelfmoord, die van de protagonist.

De hoofdfiguur van *Weekendpelgrimage* is dronken en zit alleen in een auto, die niet meer kan starten, in een kuil aan de woeste noordkust van het eiland. De ik-verteller van *In de straten van Tepalka* is alleen en doodziek, hij kan zich amper bewegen. In *De Morgen loeit weer aan* is de oudere man op weg naar het einde. Maar ondanks die fragiele en falende lichamen en dankzij de kracht van de verbeelding, worden passiviteit en machteloosheid opgeheven en is er een groeiend geloof in eigen macht, zelfs almacht. Tepalka is een stad die weliswaar kenmerken heeft van Curaçao en van plaatsen aan de nabije kust van Venezuela, maar het is noch Willemstad noch een specifieke Zuid-Amerikaanse stad. Het is een door de schrijver gecreëerd oord, product van zijn verbeelding, en wie een wereld kan scheppen kan die ook vernietigen. Dat gebeurt in het werk van Marugg. Er is een roep om wraak en vernietiging als enige mogelijkheid om opnieuw te kunnen beginnen (“een nieuw begin, een oud, vergeten begin”). In *Weekendpelgrimage* gaat bij de fictieve verdrinkingsdood van de ‘ik’ het eiland mee de diepte in door een vulkaanuitbarsting onder de zeebodem. Tepalka is een stervende stad waarin het bagno van Aesculaap kort en klein dient te worden geslagen en na dit alles richt de schrijver zich op een verdorven continent, vol gruwel en onrecht. In *De morgen loeit weer aan* wordt, in apocalyptische beelden en met een taalgebruik dat aan het Oude Testament doet denken, de totale destructie van Zuid Amerika geschetst.

Toch is die totale vernietiging niet het einde. “Leeg en levenloos het uitgestrekte land; enkel op een verborgen plaats in het diepste binnenste van een gigantische ijsschots die uit het zuidpoolgebied komt aandrijven is er nog een slijmerige klopping, waaruit eens een doorschijnend diertje zonder vaste delen zal worden geboren. Eens zal daaruit een nieuw continent ontstaan. Een nieuw Zuid-Amerika, dat ditmaal niet door een kromme navelstreng verbonden zal zijn met het noorden. Een Zuid-Amerika zonder grootgrondbezitters, zonder legerkolonels en zonder rooms-katholieke bisschoppen; zonder het Spaans als voertaal.” Terecht stelt Oversteegen (1991: 333) dat de hoofdpersoon zijn groeiend machtsgevoel niet aanwendt om een plaats in de wereld te verwerven maar om die wereld uit z'n voegen te lichten.

Blanke Caraïbische schrijvers

Het werk van Marugg heeft veel gemeen met dat van andere blanke Caraïbische schrijvers. Er is de notie van de tropen en de daarmee geassocieerde mystiek en sensualiteit en het zoeken naar identiteit, die misschien nergens zo sterk is weergegeven als in Conrads *Heart of Darkness*. De westerse cultuur/technologie en de natuur van het tropische eiland met zijn zwarte bevolking vormen een binaire tegenstelling. De zwarte vrouw is zeer aanwezig, ze is de aarde, de natuur, in haar schoot probeert de dolende man tevergeefs zichzelf te vinden. McNelly zegt over haar: “She is an unknown quantity, and in her strangeness lies both her value as an object and her ability to fascinate the white man.” Daarbij zijn er de problematische relatie van de protagonist met zijn omgeving, de degeneratie en het verval van de oude blanke families en de rol van enkele zwarte tussenpersonen die de held vertrouwd maken met facetten van hun cultuur. *Weekend-pelgrimage* heeft dat alles gemeen met het werk van de Curaçaose schrijvers Cola Debrot en Boeli van Leeuwen en met andere, oudere, blanke Caraïbische schrijvers als Jean Rhys, Phyllis Shand Allfrey, Geoffrey Drayton en Ian Macdonald. Het gaat om gemeenschappelijke kenmerken die in de regel worden toegeschreven aan de vervreemding en onzekerheid van een kleine, blanke minderheid in een gedekoloniseerde samenleving (zie Ramchand 1970: 223-36). Ambivalentie overheerst, er zijn gevoelens van verlies en schuld en het verlangen om erbij te horen, dat wil zeggen om zwart te zijn. Ramchand spreekt, verwijzend naar Frantz Fanon (*The wretched of the earth*), over “the terrified consciousness” van deze auteurs, waarvan Jean Rhys het bekendste voorbeeld is.

Zowel in het werk van Marugg als in dat van Rhys zijn er de angst, eenzaamheid, vervreemding en het gevoel van verlies. Alcohol en schrijven zijn hun wapens in een als vijandig ervaren wereld. *After leaving Mr. MacKenzie* van Rhys is bij uitstek een vlijmscherpe ontleding van totale eenzaamheid en leegte, 'nothingness'. Een recensent noemde dat boek “the most brutal”. Beide auteurs hebben een gloeiende hekel aan de respectabele burgermaatschappij en voeren *outsiders*, marginale en deviante figuren op. Ze hebben een “*appreciative perspective on deviance*” (Matza 1969), een perspectief dat afwijkend gedrag niet veroordeelt, zonder het te romantiseren.

Bovendien geloven de Rhys-vrouw en de Marugg-man beiden dat ze zich beter zouden voelen als ze een donkere huid hadden. Marugg schetst indringende beelden

van de relaties tussen blank en zwart, die worden gekenmerkt door grote fysieke intimiteit en een nog grotere sociale afstand. Hij heeft geen enkele illusie over een harmonieus samengaan van die groepen. In tegendeel, in *Weekendpelgrimage* (162) stelt de 'ik' dat wanneer blank en zwart dicht bij elkaar komen de gevoelens van jaloezie, achterdocht en haat, in plaats van te verminderen, in hevigheid toenemen. Ook liefde tussen blank en zwart acht hij onmogelijk: "Altagracia heeft mij lief. Zij houdt van mij, maar zij haat mij omdat zij weet dat ik nooit met haar kan trouwen" (*Weekendpelgrimage*: 151) Over het verlangen om zwart te zijn zegt de hoofdfiguur: "Soms wou ik dat ik een neger was. ... Ik stel me voor dat ik me dan wel beter op mijn gemak zou voelen hier. Dit is een negereiland, hoe je het ook bekijkt. ... Een blanke heeft hier niets te maken. De hete zon die hier brandt is een negerzon... Dit zonnige eiland is geen tranendal voor wie er thuis horen" (*Weekendpelgrimage*: 36). Rhys schrijft over de zwarte bevolking van Dominica: "*They were more alive, more part of the place than we were*" en "*Being black is warm and gay, being white is cold and sad.*"

Vooral tussen Rhys' Caraïbische roman *Wide Sargasso Sea* en Maruggs *Weekendpelgrimage* bestaan diverse punten van overeenkomst. In beide boeken staan de natuur/het landschap zowel voor schoonheid als bederf, de hoofdpersonen van beide romans hebben nauw contact met enkele vertegenwoordigers van de zwarte bevolkingsgroep, maar staan heel ambivalent tegenover die groep als totaal. Dominica's geschiedenis kent meer geweld dan die van Curaçao, maar beide protagonisten hebben een soortgelijk jeugdtrauma. Als kind ervaart Antoinette, de tragische heldin van *Wide Sargasso Sea*, hoe een *mob* van zwarten haar moeders huis in brand steekt en tijdens deze confrontatie van zwart en blank gooit haar zwarte vriendinnetje Tia haar een steen naar het hoofd. "When I was close I saw the jagged stone in her hand but I did not see her throw it. I did not feel it either, only something wet running down my face. I looked at her and I saw her face crumble up as she began to cry. We stared at each other, blood on my face, tears on hers. It was as if I saw myself. Like in a looking-glass" (*Wide Sargasso Sea*: 38).

De held van *Weekendpelgrimage* herinnert zich hoe toen hij op het schoolplein vocht met het zwarte jongetje Chali, de andere kinderen om hen heen kwamen staan en één van hen riep: "Geef die vuile Europeaan op zijn donder, Chali, sla hem kapot, die rot Europeaan." De verwarring die hij dan voelt wordt door zijn tegenstander benut om hem met een harde klap te vloeren, waarop hij met zijn hoofd tegen een stoeprand slaat. Uit een wond aan zijn hoofd loopt een beetje bloed en de strijd is over. "Chali was de eerste die zich naar mij toe boog en in zijn zenuwachtigheid haalde hij zijn zakdoek te voorschijn en begon daarmee het bloed van de stoep te vegen. Ik heb nu nog een souvenir aan dit duel: een klein wit plekje ergens op mijn hoofd waar geen haar meer wil groeien" (*Weekendpelgrimage*: 78).

Een vreemdeling

De Marugg-held is vaak beschreven als een buitenstaander, maar de beschrijvingen van mensen en van de natuur; licht, geluiden en kleuren, getuigen van een zo sterke intimiteit met het eiland dat daarmee vergeleken vrijwel elke andere Curaçaoënaar een

buitenstaander lijkt. Het gebruik van het begrip buitenstaander zoals door Norbert Elias (1976) beschreven in termen van machtsrelaties, is hier echter niet zinvol. De hoofdfiguur wordt niet afgewezen, hij wijst zelf mensen af, hij wordt niet uitgestoten maar kiest ervoor om veel alleen te zijn. Het beeld van de door Georg Simmel beschreven vreemdeling is wel bij uitstek van toepassing op de protagonist van Marugg. Simmel (Wolff 1950: 402-408) heeft het over een bepaald soort vreemdeling, niet degene die vandaag komt en morgen weer verder trekt, maar hij die vandaag komt en morgen blijft. "He is, so to speak, the potential wanderer; although he has not moved on, he has not quite overcome the freedom of coming and going." In termen van relaties betekent dat voor deze vreemdeling wie nabij is ver weg schijnt te zijn, en wie ver weg is dichtbij lijkt. Of vanuit het perspectief van de vreemdeling en, korter kan het niet, in de woorden van Marugg: "Waar ik heen ga voel ik me niet thuis, waar ik ben wil ik weg." Simmel die de vreemdeling heeft beschreven in termen van nabijheid en afstand, elementen die in het werk van Marugg steeds en in verschillende vormen aanwezig zijn, stelt dat een belangrijke functie van deze figuur is dat hij de samenleving waarin hij zijn specifieke plaats inneemt scherper kan observeren en beoordelen dan de gevestigde⁷ lieden.

Schrijven om te overleven

Oversteegen (1992) heeft eens onderscheid gemaakt tussen twee soorten auteurs. Degenen die schrijven om iets te begrijpen van hun eigen relatie tot hun omgeving en anderen, die voor alles bezig zijn met het maken van boeken. Voorbeelden van de eerste categorie zijn in de Nederlandse literatuur Multatuli, Nescio, Du Perron, en in onze tijd Geerten Meysing. Op een heel eigen wijze hoort ook Gerhard Durlacher erbij. In de tweede categorie vallen bijvoorbeeld Harry Mulisch en Arnon Grunberg. Oversteegen (325-335) stelt dat het een weinig zinvolle typologie is omdat de meeste schrijvers niet zo gemakkelijk zijn in te delen. Maar hij gebruikt hem in een stuk over Tip Marugg, omdat die wel een heel duidelijk geval is; hij valt zonder meer in de eerste categorie. Schrijven is voor hem geen plezier of middel om erkenning te krijgen. Hij schrijft uit noodzaak, om iets te begrijpen van z'n relatie tot zijn omgeving en van de zin of zinloosheid van z'n leven, doel is introspectie. Oversteegen heeft het zelfs over "Drift tot zelfkennis." Het werk bestaat uit zelfonderzoek, zelfondervraging, een pijnlijk en langdurig proces, wat onder meer blijkt uit de lange perioden tussen het verschijnen van de drie romans 1957, 1967 en 1988.

Naipaul schreef over Jean Rhys: "What she has written about, she has endured, over a long life; and what a stoic thing she makes the act of writing appear." Dat geldt ook voor Tip Marugg. Hij heeft geen gemakkelijk leven, er is veel neerslachtigheid, dralen en twijfelen. Maar de literatuur overwint. De protagonist van de romans wordt dikwijls Maruggs alter ego genoemd. Maar de auteur torent boven deze bedroefde man uit door zijn creativiteit. Hij heeft een klein maar belangrijk oeuvre opgebouwd. Dat zal hem ook na zijn dood doen overleven.

Noten

Eva Abraham (e-mail: j_e_abraham@wxs.nl) studeerde sociale wetenschappen in Amsterdam. Ze deed onderzoek in Nederland en op Curaçao en publiceerde onder meer over de Nederlandse thuisbevalling en vroedvrouwen, over etniciteit, familierelaties op Curaçao en Caraïbische literatuur. Momenteel doet ze onderzoek naar veranderingen in de relaties tussen mannen en vrouwen, ouders en kinderen en het bredere familienetwerk op Curaçao.

- 1 De gedichten zijn deels verzameld in de bundel *Afschuw van Licht*. Zie voor een volledige bibliografie Maritza Coomans-Eustatia 1991: 384-387.
- 2 *De morgen loeit weer aan* stond in 1988 op de shortlist van de AKO-literatuurprijs. Een Engelse vertaling ervan komt dit jaar uit.
- 3 In de eeuwen nadat de Hollanders Curaçao op de Spanjaarden hadden veroverd (1634), ontstond daar een 'gesegmenteerde' samenleving (Hoetink 1958), die gekenmerkt werd door een grote mate van ongelijkheid tussen en binnen de drie bevolkingsgroepen: Hollandse 'blanke protestanten', Sefardische joden, en uit Afrika afkomstige slaven. De beide blanke groepen lieten na om de slaven en het snel toenemende aantal 'vrije lieden van den couleur' in hun religie op te nemen. Zij stonden echter Rooms-Katholieke priesters toe om de kerstening van deze groepen op zich te nemen. Zo werd al sinds de zeventiende eeuw de Afro-Antilliaanse bevolking katholiek gedoopt, terwijl de elite protestants of joods was.
- 4 Marugg was bijna vijf jaar in militaire dienst bij de Curaçaose Schutterij en bracht het daar zelfs tot tweede luitenant.
- 5 *De Passaat, Maandblad voor Geemployeerden der N.V. Curaçaose Petroleum Industrie Mij. en N.V. Curaçaose Scheepvaart Mij. te Curaçao, N.W.I.*, kreeg in de jaren zestig de naam *Nos Isla* (Ons eiland) en bestaat allang niet meer.
- 6 Oversteegen (334) schrijft dat dit vroege ochtendlicht voor Marugg altijd het uur van de grootste verlatenheid is, waarbij de angst voor de komende dag tot paniek groeit.
- 7 Ik bedoel hier niet de 'gevestigden' van Elias & Scotson die in een sociale figuratie met een andere groep worden gekenmerkt door een machtsoverwicht, maar degenen die zich in hun woonplaats min of meer thuis voelen en veel minder dan de 'vreemdeling' geneigd zijn om, zonder zich te verplaatsen, 'elders' te leven.

Literatuur

Marugg, Tip

- 1991 *Weekendpelgrimage*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- 1987 *In de Straten van Tepalka*. De Bezige Bij.
- 1976 *Afschuw van licht* (gedichten). Rotterdam: Flamboyant Pers, Antilliaanse Bibliotheek, no. 1.
- 1988 *De morgen loeit weer aan*. De Bezige Bij.

Abraham, Eva

- 1988 Introduction to four writers of the Netherlands Antilles. Working paper, Centre for Caribbean Studies, University of Warwick.
- 1998 Tip Marugg en de dieren. In: Maritza Coomans-Eustatia, Wim Rutgers, Henny Coomans (red.), *Drie Curaçaosese schrijvers in veelvoud; Boeli van Leeuwen, Tip Marugg, Frank Martinus Arion*. Zutphen: Walburg Pers, pp. 351-357.

- Coomans-Eustatia, Maritza
 1992 Bibliografie van de werken van Tip Marugg tot en met 1991. In: Maritza Coomans-Eustatia, Wim Rutgers. Henny Coomans (red.), *Drie Curaçaose schrijvers in veelvoud*, pp. 384-387.
- Elias, Norbert & John L.Scotson
 1976 *De gevestigden en de buitenstaanders, een studie van de machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten*. Utrecht: Het Spectrum.
- Hoetink, Harry
 1958 *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving*. Aruba: De Wit.
- Kol, H. van
 1901 *Een noodlijdende kolonie*. Amsterdam.
- Lansu, Alle
 2001 De heremiet van Pannekoek. Interview in *Het Parool*, 30 maart, pp. 14-15.
- McNelly, Cleo
 1976 Natives, women and Claude Lévi-Strauss: A reading of Tristes Tropiques as myth. *The Massachusetts Review*, Spring, pp. 7-29.
- Naipaul, V.S.
 1971 Without a dog's chance. Recensie van After Leaving Mr. MacKenzie. *New York Review of Books*, 17 mei, pp. 29-31.
- Oversteegen, Jaap
 1991 In de val. *Drie Curaçaose schrijvers in veelvoud*. pp. 325-35.
- Ramchand, Kenneth
 1989 *The West Indian Novel and its background*. London: Faber & Faber.
- Rhys, Jean
 1930 *After Leaving Mr. MacKenzie*. London: Jonathan Cape.
 1966 *Wide Sargasso Sea*. London: Andre Deutsch.
- Georg Simmel
 1950 The Stranger. In: Kurt Wolff (ed.), *The sociology of Georg Simmel*. New York: The Free Press, pp. 402-8.
- Vaders, Hans
 1998 Tip Marugg, een interview. *Beurs- en Nieuwsberichten*, 21 juni pp. 6-8.
- Wester, Rudi
 2001 Een vreemdeling op aarde, de blanke Antilliaan Tip Marugg. Interview in *Vrij Nederland*, 3 maart pp. 44-46.